

önskan om införandet af den röstskala, som motionären med hänsyn allenast till förhållandena inom en viss församling konstruerat.

Utskottet hemställer följaktligen,

att herr Fjällbäcks ifrågavarande motion icke må af Riksdagen bifallas.

Stockholm den 15 mars 1892.

På lagutskottets vägnar:

AXEL BERGSTRÖM.

Herrar *O. Erickson* och *J. Anderson* hafva begärt få här antecknadt, att de icke deltagit i utskottets behandling af ifrågavarande motion.

N:o 24.

Ank. till Riksd. kansli den 15 mars 1892, kl. 2 e. m.,

Lagutskottets utlåtande, i anledning af väckt motion om afskaffande af jus patronatus.

Rörande patronatsrätten innehålla §§ 12, 13, 14, 15 och 16 af 19 kapitlet *kyrkolagen* följande bestämmelser:

§ 12: »Jus patronatus, som består uti den rättighet att utse, välja och kalla en prestman till någon församling, hörer dem egentligen till, som det förvärfvat hafva, 1:o i ty, att antingen deras förfäder, eller de sjelfve, af sin fasta egendom hafva gifvit jord och grund till, då kyrkan uppbyggdes. 2:o. Hörer det dem till, hvilkas föräldrar och förfäder, af egen bekostnad, henne helt och hållet uppbygga, eller ock till en god del utvidga, såväl

som ock, der hon hafver varit ödelagd eller mycket förfallen, med någon märklig upprättning och ansenlig bekostnad förfärdiga och förbättra låtit. 3:o. Jemväl dem, som hafva af egen jord gifvit prestgården och dess af ålder tilliggande egor. Andra gåfvor, som lända till kyrkans tarf och prydnad, såsom kläder, altartaflor, funtar, takläggning, hvitmening, etc., ändock de äro berömlige, räcka de likväl icke till att förvärfva en jus patronatus i församlingen.»

§ 13: »Patroni rättighet måste icke förmängas med det, som biskopen och kapitlet vid lediga lägenheter hafva att förordna. Patronus eger, som sagdt är, att utse och kalla någon till prestlägenheten och föreställa honom biskopen, hvilken ej bör en sådan ogilla, så framt densamme icke, sedan han blifvit ordinerad, är märkligen i lärdom och lefverne förvärrad vorden. Ogillas han, så vände patronus sina ögon på någon annan, som värdig är. Men om valet är fallet på en värdig man, emot hvilken biskopen ej hafver sådant jäf som sagdt är, så bör han sätta honom till den föreslagna lägenheten. Om predikanten sitt embete försummar eller missbrukar, bör patronus eller församlingen gifva sådant biskopen och kapitlet tillkänna: men att sätta någon prestman alldeles, eller till viss tid, ifrån embetet, der han det förskyller, äro stycken som biskopen och kapitlet tillhöra, med hvilka patronus ej hafver sig att befatta; icke heller med något annat, som läran och prestembetets utförande angår. Den andra rättighet, som patronus egnar, är denna, att hela församlingen är honom pligtig heder samt förmån med bänkrum i kyrkan ibland åhörarne. Patronus skall ock om kyrkan och församlingen sig vårda låta och deras rätt försvara emot allt ingrepp och förfång; och der något uti kyrkobyggnaden förefaller att göra af nyo, laga eller förbättra, skall allt sådant ske med patroni råd och vetskap.»

§ 14: »Såsom jus patronatus på åtskilliga sätt kan och plägar förvärfvas, som ofvan förmaldt är, så kan det ock hända, när uti en församling finnas flere än en, som i bemälte rättighet lika delaktige äro, att missällighet om prestvalet dem emellan yppas; då gäller det val, som består af flesta stämmor: men om stämmorna äro lika många, eller ock hvardera af dem faller på sin, då skilje biskopen dem åt. Kommer tvist emellan biskopen, å den ena, och patronum, å andra sidan, som i sämja ej kan biläggas, så stånde det till Wårt utslag.»

§ 15: »Hvad de församlingar angår, deruti adelsmän äro, som fuller icke i förmågo af sådane skäl, som här ofvanföre äro upptecknade, hafva jus patronatus förvärfvat, utan allenast efter privilegierna det jus ega; der må icke desse senare detsamma föröfva, dem förra till mehn och förfång, som intet allenast ega lika privilegier med dem, utan ock der ofvan uppå

en rättighet, som dem af deras förfäder är till arfs fallen, eller af dem sjelfve förmedelst besvär och bekostnad förvärfvad.»

§ 16: »Ingen adelsman, som ej eger sätesgård i en socken, må för de landtboers skull, som han der hafver, tillmäta sig något jus patronatus: men vid de sätesgårdar och konungsgods, som af Oss till en eller annan kunna, under hvarjehanda vilkor, skänkte och förunte vara, eller af någon för lön, under förpantning eller arrende besittas, och hafva tillförene egt sådant jus patronatus; der förbehålle Wi oss, likmätigt såväl det som ofvan omförmäldt är, som de för detta härom utgångne förordningar, att göra och låta som Wi finna bäst och tjenligast.»

Slutligen stadgas i § 7 af *adelige privilegierna* den 16 oktober 1723: »Uti de prestgäll och socknar, hvarest ridderskapet och adeln nu för tiden hafva, hädanefter förvärfva kunna, eller lagligen bevisa sig före år 1680 verkligen haft ett dem tillhörigt jus patronatus, antingen genom urminnes häfd, eller förmåner, dem kyrkan åtnjutit, hafva de magt och frihet att välja en kyrkoherde (hvarvid helst stiftets barn ihågkommas, när de äro af lika skicklighet och meriter med andra utom stiftet), den vid behörig examen både om lärdom och lefverne kan bestå, hvilken biskopen och kapitlet ej måga sedermera ogilla, utan honom, uppå patroni kallelse, deras kollationsbref ovägerligen och utan uppehåll meddela. Men der någon adelsman eger någon sätesgård i socknen, der hafver han magt och frihet, att tillika med församlingen välja kyrkoherde, och hvar flere än en utaf adeln uti ett gäll eller socken sätesgård ega, och de antingen sinsemellan, eller insocknens invånare sig icke förlika och förena kunna, då skall biskopen och konsistorium i samma stift hafva magt dem emellan skilja, så att den af de föreslagne må blifva tagen till kyrkoherde, som dem synes dertill bäst tjenlig och skicklig vara: dock ingen prestman församlingen uppå trängas mot deras samtycke och goda vilja, vid laga ansvar till görandes, emedan en olagligen tillsatt prest aldrig bör hafva inträde eller njuta lön uti församlingen.»

Under erinran hurusom patronatsrätten numera vore att anse som en föråldrad institution, hvilken skadligt inverkade på församlingslifvet, samt att rättvisa och billighet ovilkorligen kräfde patronatsrättens afskaffande, har nu herr *Robert Petersson* i en inom Andra Kammaren väckt, till lagutskottets behandling hänvisad motion, n:o 102, i nyss angifvet syfte hemställt, »att Riksdagen för sin del behagade besluta, att 19 kap. 12, 13, 14, 15 och 16 §§ kyrkolagen med alla dithörande författningar, bland andra § 7 i de adelige privilegier af år 1723, skola upphöra att gälla.»

Enligt hvad utskottet kunnat utröna, funnos 1891 i vårt land 135 patronella pastorat, deraf 53 i Lunds stift. De vilkor och former, hvar under patronatsrätt utdelats, hafva vidare befunnits ganska olika. Än har dylik rätt tillerkänts enskilda personer såsom sådana, än tilldelats dem såsom egare af vissa bestämda egendomar. Än är patronatsrätten fullständig och innefattar då rätt att utnämna ej blott kyrkoherde, utan äfven kaplan, klockare, organist och kyrkovaktare, än är densamma inskränkt till förstnämnda befogenhet. Vidare utöfvas patronatsrätten än vid hvarje inträffande ledighet, än alternerande med församlingen, annan patronus eller Kongl. Maj:t. Slutligen finnas s. k. lukrativa jura patronatus, enligt hvilka patronus eger att uppbära kyrkotionde mot skyldighet att bygga och underhålla kyrka.

Det lärer nu enligt utskottets tanke icke kunna förnekas, att, på sätt motionären erinrat, det från den kanoniska rätten ursprungligen härstammande kyrkopatronatet blifvit en institution, som för en nutida rättsuppfattning ter sig föråldrad och föga egnad att befrämja ett sundt församlingslif. I vårt land införd under en tid, då ofta nog hela församlingar lydde under något der beläget herresäte och församlingsborna i allmänhet voro underlydande till de store godsegarne, har berörda institution i mån af en fortgående utjemning af förhållandena beträffande eganderätten till jord alltmera undandragits det naturliga stöd, som en gången tids förhållanden kunde skänka densamma. Skäl lära icke heller saknas för det missnöje, som för närvarande temligen allmänt råder beträffande kyrkopatronatet och dess utöfvande, och i hvarje fall ligger i sjelfva tillvaron af en dylik företrädesrätt att kunna utan hänsyn till öfriga församlingsboars önskingar ensam bestämma i fråga om valet af själasörjare ett frö till missälligheter emellan såväl patronus och församlingen, som denna senare och den af patronus utsedde presten, hvilket lagstiftaren bör låta sig angeläget vara att så vidt möjligt undanrödja. Frågan har icke heller af lagstiftningen lemnats obeaktad. Sedan nemligen Rikets Ständer, i anledning af en vid 1853—54 årens riksdag väckt framställning i ämnet, i skrifvelse den 18 oktober sistnämnda år anhållit, att Kongl. Maj:t ville låta undersöka och derefter meddela ständerna framställning rörande de grunder, på hvilka öfverenskommelser emellan innehafvare af patronatsrätt samt Kongl. Maj:t och kronan jemte vederbörande församlingar måtte kunna uppgöras om patronatsrättens upphörande, äfvensom då utländingar vunne tillstånd att i riket besitta fast egendom, med hvilken sådan rätt vore förknad, dervid fästa det vilkor, att samma rätt icke finge till dem öfvergå, utfärdades den 23 november 1855 dels ett cirkulär, innefattande förständigande för domkapitlen i riket att genom vederbörande presterskap under-

rätta de inom hvarje stift befintliga patronella församlingar, att de af dem, som önskade patronatsrättens upphörande, skulle, efter föregången öfverläggning med patronus angående villkoren, hos Kongl. Maj:t derom göra underdånig anmälan och tillika afgifva förslag till verkställande deraf, då Kongl. Maj:t efter vederbörandes hörande ville beslut för hvarje särskildt fall meddela, *dels ock* en kungörelse, hvarigenom stadgades, bland annat, att då utländsk man erhöle nådig tillåtelse att i riket förvärfva och besitta fast egendom, med hvilken jus patronatus vore förenadt, skulle kallelserätt till ecklesiastika beställningar icke till honom öfvergå, utan förblifva hvilande, intill dess egendomen åter tillfallit svensk undersåte.

Frågan, som af den i anledning af Rikets Ständers skrifvelse den 18 juni 1866 och en af 1868 års kyrkomöte gjord framställning tillsatta komité för utarbetande, bland annat, af förslag till förändringar i då gällande presterliga befordringslag lemnades helt och hållet å sido under förklaring att patronatsrätten, sådan den faktiskt bestode och utöfvades, måste anses vara af *privaträttslig* natur, bragtes vidare å bane vid 1870 års riksdag. Vid nämnda riksdag förelåg nemligen till behandling en inom Andra Kammaren väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan om utredning, på hvad sätt jus patronatus måtte kunna afskaffas och församlingarna i dittills varande patronella pastorat berättigas att sjelfva välja sina själasörjare. I afgifvet utlåtande erinrade dåvarande lagutskott, huru som då patronatsrätten, hvilken i allmänhet förvärfvats genom enskildes uppoffringar för kyrkorna eller församlingarna, i de flesta fall vore förenad med besittningsrätten till viss egendom och sålunda stode i nära samband med eganderätten, densamma icke heller kunde fränhändas dåvarande innehafvare annorledes än på öfverenskommelsens väg. En sådan utväg vore församlingarna redan anvisad genom ofvan berörda cirkulär, och då ett mera lämpligt sätt för ändamålets vinnande icke stode att finna, ansåge sig utskottet böra afstyrka bifall till ifrågavarande motion. Denna hemställan blef utan nämnvärd meningsskiljaktighet af Riksdagen bifallen.

Sedan dess hvilade frågan, tills densamma, likväl under en annan form, vid sistlidne riksdag återupptogs i en jemväl inom Andra Kammaren väckt motion, deri under framhållande af den godtycklighet, som icke sällan röjde sig i patronatsrättens utöfvande, påyrkades en skrifvelse till Kongl. Maj:t i syfte att vinna skärpt tillsyn derå, att innehafvarne af patronatsrätt stälde sig gällande föreskrifter till efterrättelse. Motionen, som af kammaren remitterades till dess tillfälliga utskott n:o 1, blef emellertid efter en utförlig redogörelse för de i ännu gällande bestämmelser, till hvilken utskottet tillåter sig att hänvisa, af nämnda utskott i utlåtande n:o 4 afstyrkt hufvudsakligen af det skäl, att rättelse i de af motionären

anmärkta missförhållanden syntes kunna ske utan Riksdagens medverkan, allenast de utvägar, som gällande föreskrifter i sådant syfte erbjöde, tillräckligt beaktades. Berörda utskotts i enlighet härmed gjorda hemställan blef af kammaren bifallen.

Laguskottet vill ingalunda bestrida, att i de fall, der innehafvare af patronatsrätt uppenbarligen åsidosätter uppfyllandet af författningens skyldigheter, rättelse härutinnan icke skulle stå att vinna på laglig väg. Denna omständighet bör emellertid enligt utskottets förmenande icke verka derhän, att då, enligt hvad utskottet ofvan antydt, det ingrepp i de kyrkliga kommunernas sjelfständighet, som patronatsrätten, äfven der den lojalt utöfvas, onekligen innebär, icke kan undgå att öfva en menlig inverkan på församlingslivet eller vålla allehanda olägenheter, för hvilkas afhjelpande gällande lag icke kan lemna bot, lagstiftaren skulle vara förhindrad att, såvidt möjligt, gå till roten af det onda. På sätt redan blifvit anfördt, är genom 1855 års cirkulär tillfälle beredt vederbörande församlingar i patronella pastorat att efter öfverenskommelse med innehafvarne af patronatsrätten få denna upphäfd, och lika med laguskottet vid 1870 års riksdag finner utskottet, att, då patronatsrätten har en öfvervägande privaträttslig karakter, någon annan utväg för uppnående af det mål, som utskottet i likhet med motionären finner eftersträfvansvärdt, näppeligen kan anlitas än den, som genom berörda cirkulär redan blifvit anvisad. Deremot håller utskottet före, att åtgärder både kunna och böra vidtagas i syfte att göra det sålunda anvisade medlet mera verksamt, än det hittills visat sig. Enligt hvad utskottet inhemtat, är det endast ett fåtal församlingar — till 1887 års slut åtta — som lyckats träffa uppgörelse med vederbörande patroni om patronatsrättens upphäfvande. I ett par fall hafva försök visserligen gjorts, men strandat på svårigheten att enas om villkoren för öfverenskommelsen. Äfven om det icke kan antagas, att 1855 års cirkulär råkat i glömska och en erinran om dess tillvaro således redan ur denna synpunkt kunde vara önskelig, antager utskottet, såsom nyss antyddes, möjligheten af åtgärder, hvarigenom tillkomsten af en giltig öfverenskommelse skulle kunna underlättas och syftemålet med förevarande framställning sålunda i väsentlig mån främjas. Utskottet föreställer sig t. ex. att domkapitlen lämpligen skulle kunna förståndigas att vid inträffande ledighet i patronella pastorat städse infordra församlingens utlåtande huruvida densamma icke ville begagna sig af den utväg ofta nämnda cirkulär anvisar för patronatsrättens afskaffande, äfvensom att, der svårighet yppats att träffa godvillig öfverenskommelse om villkoren för en dylik åtgärd, staten skulle kunna träda emellan till svårighetens afhjelpande.

I enlighet med hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att Riksdagen, i anledning af ifrågavarande motion, ville i skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om och i hvad mån de i cirkuläret den 23 november 1855 meddelade bestämmelser i fråga om sättet för patronatsrättens afskaffande kunna göras mera verksamma för främjande af syftet med nämnda cirkulär.

Stockholm den 15 mars 1892.

På lagutskottets vägvar:

AXEL BERGSTRÖM.

N:o 25.

Ank. till Riksd. kansli den 15 mars 1892, kl. 2 e. m.

Lagutskottets utlåtande, i anledning af väckta motioner om ändrade bestämmelser i fråga om den kommunala rösträtten på landet.

Den ofta behandlade frågan om ändrade bestämmelser rörande den kommunala rösträtten på landet har vid innevarande riksdag upptagits i fyra särskilda motioner, hvilka af vederbörande kammare hänvisats till lagutskottets handläggning. Dessa motioner hafva afgifvits, inom Första Kammaren af herr *Sjöcrona*, n:o 12, samt inom Andra Kammaren af herrar *A. Göransson*, n:o 38, *Gunnar Eriksson*, n:o 44, och *Halvar Eriksson*, n:o